

Fővárosunk közműtörténelméből

CII. A nyilvános illemhelyekről (2.)

Beszámoltunk múltkor Budapest fővárosnak a Fővárosi Közmunkák Tanácsával közösen indított törekvéséről, hogy Budapestet nagyvároshoz méltó külsejű és berendezésű nyilvános illemhelyekkel lássa el. Szóba került eleinte, hogy a nyilvános illemhelyek kezelésével egy köztisztasági (magán)vállalkozót bizzanak meg. Később azonban a főváros vezetősége úgy határozott, hogy az illemhelyek építésével és kezelésével — nyilvános pályázat útján — külön vállalkozót bíz meg.

A pályázati feltételek általános kidolgozása után az 1893. július 13-i közgyűlés határozata alapján kiírt pályázat azonban eredménytelen maradt. Erre a rendkívüli, szokatlan feladatra nem akadt elfogadható vállalkozó.

A főváros nem hagyta abba a kísérletezést. A pályázatot 1894 márciusában megismételte, részletesebb feltételek kiírásával. Így például előírta, hogy „minden egyes nyilvános árnyékszékben egy felügyelőnök alkalmazandó, kik elsősorban a főváros szegényei közül választandók ki ... különösen kikötöttik, hogy csakis tisztességes, éltesebb, de a mellett elég munkabíró nők alkalmazhatók...”

Erre amásodik, részletesebb és talán ezáltal kissé enyhített kiírásra két pályázat érkezett: Beetz Vilmos és Schwartz Antal részéről. Ezeket sem lehetett azonban elfogadni, annyira eltértek a kitűzött feltételektől. A főváros erre azt az utat választotta, hogy átadja a feltételeket. Az engedélyidőt 30 évben szabta meg (az eredetihez képest meghosszabbította), az első évben létesítendő illemhelyek számát tízre mérsékelte.

Ez az első tíz — legfontosabbnak tartott — illemhely a következőket tartalmazta (mind Duna-balparti, pesti területen): IV. kerületben a Ferenciek terén az Egyetemi Könyvtár előtt; IV. Petőfi téri gyermekparkban; V. Ferenc József téren a Daák-szobor mellett; V. Váczi körúton a Fonciére Biztosító épületével szemben (a Kálmán u. sarkán, a meglévő helyén); V. Erzsébet téren (a meglévő helyén); VI. Nagymező utcában az Orfeum előtt (az Andrássy út sarkához közel); VII. Károly körút és Dob u. sarkán lévő járdaszigeten; VIII. a villamos Flór utcai várócsarnoka előtt; VIII. Kerepesti út—Vas u. sarkán (a meglévő helyén); a József körúti járdaszigeten (a József utcához közel). Az ingyenes osztály létesítését elhagyták. A pályázók nyilatkoznak arról, hogy bruttó bevételük hány százalékát ajánlják fel a főváros részére az első, második stb. öt évben.

Miután e módosított kiírási feltételekhez a következő és csatornázási albizottság — kis módosításokkal — hozzájárult, az 1895. február 7-i tanácsülés is elfogadta a pályázati felhívás immár harmadszori kibocsátását.

E pályázat sem járt a várt eredménnyel. Két pályázat ugyan ismét érkezett, de mindkettő feltételeket szabott. Beetz Vilmos bécsi vállalkozó minden általa felállított új illemhelyért a fővárostól ötezer forintot kért és ezen felül az általa befektetett tőke 5 százalékos jövedelmezőségének szavatolását. A másik pályázó (Zellerin Mátyás rt. és Schwartz Antal mülakatos közös ajánlata) még terhesebb feltételeket kért. A főváros 1895. június 27-i közgyűlése a nyári hőség miatt rendkívül gyér érdeklődés mellett — egyetlen szavazattöbbséggel —

a nyilvános illemhelyek házi kezelésben tartását határozta el azzal, hogy egy éven belül 20 korszerű illemhelyet kell építeni, közöttük többet a budai oldalon is.

A határozat fellebbezés folytán a belügyminiszter elé került. Ő augusztus 18-án a közgyűlés döntésének megváltoztatásával arra kötelezte a fővárost, hogy a Beetz Vilmos bécsi vállalattal kössön szerződést. A magánvállalati kezelést a miniszter köztisztasági, közegészségügyi és közérkölciségi érdekből” biztosítottabbnak látta, mint a saját kezelésben tartást. Arra mutatott rá a miniszter, hogy Beetz azonnal vállalja tíz új, korszerű illemhely felépítését, ami a közelgő ezredéves kiállítás várható nagy forgalmára tekintettel közérdekűnek számított. Elismerően nyilatkozott a miniszter a Beetz által Bécsben már sikerrel használt, olajsztalanítási módszerről is.

A fővárosi tanács kétfelé osztotta a kérdést. Elvi szempontból óvást kívánt emelni a miniszternek az önkormányzat ügyeibe történő beavatkozása ellen; a régóta húzódó illemhelyrendezés gyorsabb megoldása érdekében azonban a közgyűlésnek azt javasolta, fogadja el a nyilvános illemhelyek vállalkozó útján való kezelését, és bizza meg vele a Beetz Vilmos céget.

Az augusztus 31-i közgyűlés helyeselte, hogy a főváros a miniszter döntése ellen elvi óvást emeljen. Mint a felszólalók hangsúlyozták, a fővárosi törvény (1872. évi 36. törv.) alapján a belügyminiszter csak a főváros anyagi érdekeit sértő közgyűlési határozatokat változtathatja meg maga, egyébként el kell fogadnia a főváros közönségének a törvényhatósági bizottság tagjai által nyilvánított határozatait.

A felvetett kérdés gyakorlati oldalát tekintve, a közgyűlés elfogadta volna az illemhelyek vállalkozó útján való kezelését — ha hazai vállalat végezné. A közgyűlés ezért úgy döntött, hogy — a miniszteri leirat szerint megváltozott helyzetnek megfelelően — tárgyalásokat kell kezdeni vállalkozókkal, de a Beetz cég mellett más, elsősorban magyar vállalatokkal is.

Rövidesen megérkezett a belügyminiszter válasza a hozzá felterjesztett óvásra. Ebben részletesen kifejtette, hogy nem a fővárosi törvény vezette, amikor megváltoztatta a közgyűlés múltkori határozatát. A változtatást a közegészségügyi (1876. évi 14.) törvény alapján tette. Visszautasítja ezért az önkormányzati jogkörbe történő illetéktelen beavatkozás vádiát, és korábbi határozatát fenntartva, megsemmisítette az augusztus 31-i közgyűlés (újabban tárgyalásokat kezdeményező) határozatát.

Ezek után az 1895. október 9-i közgyűlés nem tehetett mást, bele kellett nyugodnia a belügyminiszter döntésébe. A közgyűlés tudomásul vette a polgármester bejelentését, mely szerint engedelmességet a miniszteri utasításnak, de a miniszteri beavatkozás ellen a képviselőházhoz intézett felirathoz tartózkodtak. Az október 23-i közgyűlés — vita után — elfogadta a felirat szövegét. Az illemhelyek rendezéséből elvi jellegű önkormányzati ügy lett.

Azért talán jelentős lett volna, ha a főváros már akkor, 1895-ben elindul a gazdasági jellegű tevékenységeknek a főváros kezelésébe vétele útján.